

A brief description of the structure of the methodology (preparatory, organizational, diagnostic, analytical-generalization, final stages), which it comprises. The requirements and recommendations for the reflection of these theoretical and methodological materials in the pages of the manual on pedagogical prediction for teachers are formulated.

Keywords: system of general secondary education; development; socio-economic factors of development; expert survey methodology; manual on pedagogical prediction for teachers.

DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2018-21-244-252>

УДК (372.893:371.322.3):159.923.2

ПОНЯТТЯ «ІСТОРИЧНА СВІДОМІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ» У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ

Ю. Б. Малієнко,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: j-b-m@ukr.net

У статті розглядається історична свідомість старшокласників у контексті компетентнісного навчання, обґрунтовується актуальність формування історичної свідомості та предметної історичної компетентності; визначається специфіка їх взаємодії та сукупність спільних рис. Історична свідомість розкривається як категорія історичної науки та показник результативності шкільної історичної освіти. Автором виокремлені певні напрями науково-педагогічних досліджень, пов'язаних власне з дефініюванням історичної свідомості, проблемами її формування у старшокласників. У статті підкреслюється, що історична свідомість і компетентнісне навчання є багатокомпонентними і полізмістовими структурами, які мають не тільки історичний, але й філософський, психологічний, суспільний, методичний та інші контексти.

Ключові слова: історична свідомість; компетентнісне навчання; предметна історична компетентність.

Постановка проблеми. Проблематика формування історичної свідомості не є новою. Ще у 60–80-х роках ХХ ст. вчені, методисти досліджували цю тему, зрозуміло в рамках радянської педагогічної парадигми. Стрімкі трансформації в науці та освіті наприкінці ХХ ст. змусили істориків впритул зайнятися вивченням істо-

ричної і суспільної свідомості, виокремленням в ній стійких історичних структур, зокрема історичної пам'яті [2].

Від початку XXI ст. поняття історична свідомість з площини науково-теоретичної знов поширюється у площину навчально-методичну, перетворюючись у важливу освітню дефініцію. Звернемо увагу на її багатоаспектність: історична свідомість може виступати як показник, чинник і результат навчальної діяльності старшокласників. Наразі вона стає компонентом діяльнісної складової оновлених програм з історії для 5–9-х та 10–11-х класів, відповідних підручників, методологічних підходів, історичного змісту в цілому. Тому важливо, щоб у новому освітньому полі такі його складники, як предметна історична компетентність та історична свідомість знаходилися в оптимальній, ефективній взаємодії.

Цей новий вектор вже стає предметом науково-методичних досліджень, які мають сприяти дієвому формуванню історичної свідомості старшокласників у контексті компетентнісного навчання.

Оскільки процес реформування загальної середньої освіти триває, і поняття ліцей ще не стало поширеним синонімом для 10–11-х класів, будемо послуговуватися класичною дефініцією — старша школа. Також використовуватимемо поняття історія, акумулюючи в ньому обидва курси: історія України, всесвітня історія.

Аналіз останніх досліджень дає змогу виокремити певні напрями науково-педагогічних досліджень, пов'язаних власне з дефініюванням історичної свідомості, проблемами її формування у старшокласників, взаємодією компетентнісного навчання та історичної свідомості.

Аналіз останніх досліджень почнемо з поняття історична свідомість. Оскільки воно виходить за рамки шкільної освіти, ми розглядали теоретичні роботи, які розкривають зміст самої дефініції. Понятійно-категоріальний апарат проблеми досліджувався Л. Зашкільняком, Л. Нагорною, В. Пержуном, О. Удодом, розглядався у спеціальних термінологічних посібниках. У цих напрацюваннях історична свідомість тлумачиться, насамперед, як форма суспільної свідомості, що дає змогу людству осмислено відтворювати, реконструювати свій поступальний рух у часі [4, 7]. В інших джерелах історична свідомість виступає як: складник етнонаціонального поступу [9], інтегруюча сила, що дозволить згуртувати народи, не втрачаючи їхньої індивідуальності [14] і навіть як необхідна опора для позитивної інтеграції у світове співтовариство [14].

Цікавим для нашої статті стало дослідження контроверсійних підходів до проблеми співвідношення історичної свідомості та історичної пам'яті [2], зокрема у контексті шкільної історичної освіти [10]. Не вдаючись у деталі наукової дискусії, зазначимо, що більшість з досліджених нами робіт розглядає історичну пам'ять як складник історичної свідомості особи та суспільства, навіть унеможливорює отожднення цих понять.

Перманентний інтерес до історії змушує фахових істориків використовувати методи та інструментарій історичного дослідження, конструювати нарації, покликані формувати сучасну історичну свідомість та мислення [3, с. 175]. Ці розвідки стають основою для нового покоління підручників з історії.

У взаємодії з історичною свідомістю ми розглядали компетентнісне навчання в сегменті предметної історичної компетентності. Тому досліджувався й цей доробок української педагогіки. Насамперед, нас цікавили різнобічні питання формування предметної історичної компетентності, представлені у працях В. Власова, О. Галегової, Н. Гупана, В. Кришмарел, Т. Мацейків, І. Мороз, П. Мороза, О. Пометун, Т. Ремех тощо.

Водночас аналіз наявної науково-методичної літератури свідчить про відсутність обґрунтованих, системних досліджень з проблем формування історичної свідомості старшокласників у контексті компетентнісного навчання. Це обумовлює актуальність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті. Автор ставить за мету розглянути історичну свідомість старшокласників у контексті компетентнісного навчання, обґрунтувати актуальність формування історичної свідомості та предметної історичної компетентності; визначити специфіку їх взаємодії та сукупність спільних рис. Прагнучи поглибити основне поняття, автор розкриває його як категорію історичної науки та показник результативності шкільної історичної освіти; підкреслює, що історична свідомість і компетентнісне навчання є багатокомпонентною і полізмістовою структурами, які мають не тільки історичний, але й філософський, психологічний, суспільний, методичний та інші контексти.

Попри те, що історична свідомість може формуватися в контексті ключових компетентностей, ми зацентували увагу на специфіці її взаємодії з предметною історичною компетентністю. Саме розвиток цих показників діяльності старшокласників посилює потенційні характеристики шкільної історичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Основним стратегічним ресурсом консолідації нації є освіта, зокрема історична. Шкільний курс історії України має найбільші потенційні можливості для розвитку особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу та сучасної європейської цивілізації; розуміє необхідність збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, історії, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин [8].

Одним із шляхів реалізації консолідуючого потенціалу шкільних курсів історії стає формування історичної свідомості старшокласників. Зупинимось детальніше на змісті цього поняття. Зрозуміло, що вибір дотичної до нашого дослідження дефініції ускладнюється багатоманітністю, різноаспектністю підходів до її визначення. Ми обирали тлумачення, які суголосні освітнім проблемам і можуть синонімічно використовуватися для визначення певного результату навчально-пізнавальної діяльності старшокласників.

Як одна з категорій історичної науки історична свідомість характеризує процес визрівання та самоусвідомлення суспільством своєї суті, свого «Я» [4]. В контексті історичної науки та педагогічної практики — це системно-функціональна модель формування соціальних цінностей на основі пізнання, усвідомлення і самої оцінки минулих подій, яка надає можливість глибшого засвоєння системи знань про природу людського суспільства, вивчення та порівняння системи соціальних цінностей, притаманних суспільству в різні історичні періоди та епохи [7]. Дотичною до компетентнісного контексту є розуміння історичної свідомості як феномену, що охоплює історичні знання, розуміння й ставлення людей до історичного минулого [1]. У постмодерній стилістиці — історична свідомість громадян України є дивовижним поєднанням деяких наукових і повсякденних (побутових), мас-медійних уявлень про історію в цілому, історію України, історію свого етносу, а також історію свого міста, села, а інколи і сім'ї [12].

Ми розглядаємо історичну свідомість старшокласників як особливий конструкт, що складається з наступних компонентів: розуміння учнями історичного контексту, власного досвіду дослідницької діяльності, сукупності найрізноманітніших сенсорних образів минулого, уявлень, почуттів, переживань, пов'язаних із ставленням особистості до історичного змісту, формуванням ідентичності та почуття власної гідності.

Теоретичні позиції науковців були трансформовані у зміст програм. Зокрема, у програмі з історії України (5–9-х кл.) історична свідомість представлена переліком таких компетентнісних складових, як: а) накопичення знань про основні історичні події, явища та процеси, їх давніші та сучасні інтерпретації; б) оволодіння способами розумових дій, необхідних для розуміння минулого, досягнення сучасного і прогнозування майбутнього, а саме: бачення зв'язку між історичними подіями та явищами (логічне мислення); уміння оцінювати їх під різними кутами зору (критичне мислення); знаходження нових аспектів змісту чи нових способів розв'язання проблем (творче мислення); співпереживання людям, що опинилися у вирі несприятливих історичних подій (емпатійне мислення) [5].

Інтерпретуючи у такий спосіб поняття історична свідомість, автори програми надали перевагу діяльнісному аспекту. Не заперечуючи сам принцип такого підходу, вважаємо, що поставлені складники варто було відокремити від діяльнісних та посилити емоційний аспект.

У програмах 10–11-го класів відсутнє власне поняття історична свідомість. Попри це, бачимо прямі посилання на Укази Президента України, Постанови Верховної Ради України, присвячені, наприклад, вшануванню подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні, 70-річчю Перемоги над нацизмом у Європі та 70-річчю завершення Другої світової війни, діяльності Українських Січових Стрільців та 100-річчю їх перемоги на горі Маківка, заходам у зв'язку з 75-ми роковинами трагедії Бабиного Яру та ін. [8]. Зміст цих докумен-

тів, спрямований на осмислення старшокласниками соціального та морально-го досвіду минулих поколінь, розуміння світової і вітчизняної історії та культури, виокремлення власної позиції, сприятиме формуванню історичної свідомості та предметної історичної компетентності.

Іншим важливим компонентом нашої теми є історична компетентність. Відомо, що історична компетентність — це інтегральний показник діяльності учнів, який об'єднує хронологічний, просторовий, інформаційний, логічний, аксіологічний складники. Предметна історична компетентність формується в рамках відповідних курсів історії і має конкретну структуру взаємопов'язаних компонентів. Не зупинятимемося детальніше на історичній компетентності, оскільки вона вже була предметом наших детальних досліджень [6].

Специфіка взаємодії предметної історичної компетентності та історичної свідомості як характеристик, показників освітньої діяльності старшокласників проявляється через сукупність спільних рис:

- обидва поняття є багатоконпонентними і полізмістовими структурами, які мають не тільки історичний, але й філософський, психологічний, суспільний, методичний та інші контексти;
- процес формування у старшокласників обох зазначених вище освітніх чинників знаходиться у постійній динаміці і передбачає їх поступове ускладнення;
- складники предметної історичної компетентності впливають на становлення історичної свідомості, яка, у свою чергу, є показником їх результативності і постійної взаємодії.

Водночас формування історичної свідомості має свої особливості. На відміну від предметної компетентності, історична свідомість дотичніша до процесів самоідентифікації, самопізнання старшокласників, їх світосприйняття, особистісного ставлення до минулого та його оцінки.

Тому нормативи і система завдань у підручниках, в урочній і позаурочній діяльності мають бути пов'язані з реалізацією учнями історичних знань, їх громадянською позицією, розумінням історії як важливого чинника формування особистості.

Щодо форм уроків у 10–11-х класах, то крім поширених різних варіантів комбінованих, конференцій, семінарів, дискусій, екскурсій, обов'язковими мають стати інтеграції, метод проектів, квести, інші сучасні методики, орієнтовані на самостійну роботу учнів.

Формування історичної свідомості та відповідної компетентності активізується під час проведення практичних занять, які сприяють засвоєнню нової інформації, менш регламентовані й також з акцентовані на самостійній діяльності старшокласників. Ефективнішою стане робота учнів, якщо освітній процес спиратиметься на новітні інформаційні технології, на реалізацію пов'язаних з цим творчих можливостей старшокласників. Учні, зокрема, можуть самостійно знімати та монтувати відеофільми (під час відео-уроку) за умови самостійного

розроблення сюжету фільму, підбору матеріалу, розподілення ролей та аналізу виконаної роботи [11].

У процесі формування історичної свідомості, на нашу думку, варто орієнтуватися на її риси, визначені К. Ясперсом й дотичні компетентнісному підходу. Це, зокрема: всебічність і точність дослідницьких методів; усвідомлення нескінченного сплетіння каузальних факторів [13, с. 271]; орієнтація на єдність людства, яка є більш широкою і конкретною, ніж раніше; розуміння нерозривності історії та сучасності [13, с. 274–275].

Висновки та перспективи подальших досліджень. За умов поліетнічності та полікультурності сучасної України історична свідомість набуває особливої вартості, адже за своїми функціональними властивостями саме вона сприяє розумінню суб'єктами української модерної нації спільності історичної традиції, пам'яті, долі, незалежно від етнічного, соціального походження, культурних та духовно-релігійних уподобань [9].

Формування історичної свідомості має стати невід'ємною частиною оновленої шкільної історичної освіти, модернізації українського суспільства. Подальших напрацювань потребують понятійний апарат, структура історичної свідомості, система завдань, які сприятимуть ефективному формуванню історичної компетентності старшокласників, усвідомленню того, що вони є носіями і суб'єктами спільної та індивідуальної історичної свідомості.

Використані джерела

1. Вашкевич В. М. Роль історичної свідомості сучасної студентської молоді в процесі соціалізації особистості / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/14346> [Дата звернення 22.10.2018]
2. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії у сучасному світі / [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkiliak_Leonid/Istorychna_pamiat_i [Дата звернення 22.10.2018]
3. Зашкільняк Л. Про історичне мислення та роль історика у сучасному світі / Л. Зашкільняк // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць.. Серія: Історія, міжнародні відносини. — 2015. — Вип. 16(1). — С. 174–180. — Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/U> [Дата звернення 22.10.2018]
4. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. / В. М. Литвин, В. І. Гусев, А. Г. Слюсаренко та ін. — К.: Вища шк, 2002. — 430 с. — Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela [Дата звернення 22.10.2018]
5. Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navc> [Дата звернення 22.10.2018]
6. Малієнко Ю. Б. Формування історичної компетентності засобами підручника з історії Середніх віків // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. — О. М. Топузов]. — К.: Педагогічна думка, 2016. — Вип. 16. — С. 203–212.

7. Пержун В. Исторична свідомість як форма суспільної свідомості / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sociology.chnu.edu>. [Дата звернення 22.10.2018]
8. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів Історія України. Всесвітня історія. 10—11 класи Рівень стандарту (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 року № 826) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/za> [Дата звернення 22.10.2018]
9. Світленко С. І. Українська історична свідомість у контексті етнонаціонального поступу / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/20/20/svitlenko. [Дата звернення 22.10.2018]
10. Селищева І. Исторична пам'ять у контексті історичної освіти / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirb [Дата звернення 22.10.2018]
11. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/.../2018042> [Дата звернення 22.10.2018]
12. Удод О. Исторична пам'ять в Україні та європейські цінності / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/> [Дата звернення 22.10.2018]
13. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Карл Ясперс; [М. И. Левина (сост.), М. И. Левина (пер.), П. П. Гайденко (сост.)]. — [2. изд.]. — М.: Республика, 1994. — 527 с.
14. Яшук Т. Історична пам'ять як чинник трансформації національної ідентичності в пострадянській Україні / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11412.html>. [Дата звернення 22.10.2018]

References

1. Vashkevych V. M. Rolj istorychnoji svidomosti suchasnoji studentskoji molodi v procesi socializaciji osobystosti / [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu: <http://www.enpui.npu.edu.ua/bitstream/123456789/14346> [Data zvernennia 22.10.2018]
2. Zashkilnjak L. Istorychna pam'jat i socialjni funkciji istoriji u suchasnomu sviti / [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu: http://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Istorychna_pamiat/ [Data zvernennia 22.10.2018]
3. Zashkilnjak L. Pro istorychne myslennja ta rolj istoryka u suchasnomu sviti / L. Zashkilnjak // Ukraïna — Jevropa — Svit. Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh pracj. Serija: Istorija, mizhnarodni vidnosyny. — 2015. — Vyp. 16(1). — S. 174–180. — Rezhym dostupu: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/U> [Data zvernennia 22.10.2018]
4. Istorychna nauka: terminologichnyj i ponjatijnyj dovidnyk: Navch. posib. / V. M. Lytvyn, V. I. Ghusjev, A. Gh. Sljusarenkotain. — K.: Vyshhashk, 2002. — 430 s. — Rezhym dostupu: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela [Data zvernennia 22.10.2018]
5. Istorija Ukraïny. Vsesvitnja istorija. 5–9 klasy. Navchaljna prohrama dlja zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navc> [Data zvernennia 22.10.2018]
6. Malijenko Ju. B. Formuvannja istorychnoji kompetentnosti zasobamy pidruchnyka z istoriji Serechnik vikiv // Problemy suchasnogho pidruchnyka: zb. nauk. pracj / [red. kol.; gholov. red. — O. M. Topuzov]. — K.: Pedagoghichna dumka, 2016. — Vyp. 16. — S. 203–212.
7. Perzhun V. Istorychna svidomistj jak forma suspiljnoji svidomosti / [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.sociology.chnu.edu>. [Data zvernennia 22.10.2018]

8. Prohrama dlja zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Istorija Ukrainy. Vsesvitnja istorija. 10—11 klasy. Rivenj standartu (zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 14.07.2016 roku 826) / [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/za> [Data zvernennia 22.10.2018]
9. Svitlenko S. I. Ukrajinsjka istorychna svidomistj u konteksti etnonacionaljnogho postupu / [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1path=/page/issues/20/20/svitlenko. [Data zvernennia 22.10.2018]
10. Selyshheva I. Istorychna pam'jatj u konteksti istorychnoji osvity / [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirb [Data zvernennia 22.10.2018]
11. Typova osvithnja prohrama zakladiv zaghaljnoi I serednoji osvity III stupenja / [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/.../2018042> [Data zvernennia 22.10.2018]
12. Udod O. Istorychna pam'jatj v Ukraini taj evropejsjki cinnosti / [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu: <http://history.org.ua/JournALL/> [Data zvernennia 22.10.2018]
13. Jaspers K. Smysl y naznachenye ystoryy / Karl Jaspers; [M. Y. Levyna (sost.), M. Y. Levyna (per.), P. P. Ghajdenko (sost.)]. — [2. yzd.] — M.: Respublyka, 1994. — 527 s.
14. Jashhuk T. I. Istorychna pam'jatj jak chynnyk transformaciji nacionaljnoji identychnosti v postradjansjij Ukraini / [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11412.html> Poc [Data zvernennia 22.10.2018]

Малиенко Ю. Б.,

**кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник отдела обществоведческого
образования Института педагогики НАПН Украины**

ПОНЯТИЕ «ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ СТАРШЕКЛАССНИКОВ» В КОНТЕКСТЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассматривается историческое сознание старшеклассников в контексте компетентностного обучения, обосновывается актуальность формирования исторического сознания в контексте компетентностного обучения; определяется специфика взаимодействия и совокупность их общих черт. Историческое сознание раскрывается как категория исторической науки и показатель результативности школьного исторического образования.

Автором выделены определенные направления научно-педагогических исследований, связанных собственно с дефинированием исторического сознания, проблемами его формирования у старшеклассников. В статье подчеркивается, что историческое сознание и компетентностное обучение являются многокомпонентными и полисодержательными структурами, имеющими не только исторический, но и философский, психологический, общественный, методический и другие контексты.

Ключевые слова: историческое сознание; компетентностное обучение; предметная историческая компетентность.

Malienko Yu.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher, Senior Research Officer
at the Social Science Education Department
of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine

CONCEPT OF "HISTORICAL CONSCIOUSNESS OF HIGH SCHOOL STUDENTS" IN THE CONTEXT OF COMPETENCE-ORIENTED EDUCATION

The urgency of the topic is due to the rapid transformations in science and education at the end of the 20th century, which forced historians to study the historical and social consciousness, as well as the lack of substantiated, systematic research on the formation of historical consciousness of high school students in the context of competence-oriented education.

The author considers historical consciousness as a category of historical science and an indicator of the effectiveness of school historical education; substantiates the relevance of forming the historical consciousness of high school students in the context of competence-oriented education, determines the specificity of the interaction of historical consciousness and subject historical competence.

The article deals with the meaning of the concept of historical consciousness. In particular, it is noted that historical consciousness is one of the categories of historical science and characterizes the process of maturation and self-awareness of society of its essence, its «I». In the context of historical science and pedagogical practice it is a systemic and functional model for the formation of social values on the basis of knowledge, awareness and self-assessment of past events, which provides an opportunity for deeper learning of the system of knowledge about the nature of human society, studying and comparing the system of social values of society in different historical periods and epochs.

The author considers historical consciousness of high school students as a special construct consisting of the following components: students' understanding of the historical context, their own experience of research, the complex of the most diverse sensory images of the past, ideas, feelings, experiences associated with the attitude of the individual to the historical content, the formation of identity and self-esteem.

The article states that the formation of historical consciousness should become an integral part of the updated school historical education, modernization of Ukrainian society. Further developments require a conceptual apparatus, a structure of historical consciousness, and a system of tasks that will contribute to the effective formation of historical consciousness.

Keywords: historical consciousness; competence-oriented education; subject historical competence.